

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ.

Програма для закладів загальної середньої освіти (додаток до чинних програм з української літератури) 5–11 класи

Укладачі:

Матюшкіна Тетяна Павлівна, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання ЧОШПО імені К.Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук, доцент;

Молочко Світлана Рашитівна, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання, методист відділу суспільно-філологічних дисциплін ЧОШПО імені К.Д. Ушинського, учитель-методист.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма «Літератури рідного краю» для учнів 5–11 класів закладів загальної середньої освіти підготовлена на основі чинних програм з української літератури з урахуванням змін, внесених у 2017 році (5-9 класи – наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804; 10–11 класи – наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407). Відповідно до програм у кожному класі є розділ «Література рідного краю», яким передбачено вивчення творчості письменників-земляків.

Програма базується на вимогах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392, з урахуванням нових підходів до реформування освіти відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020 року), концептуальних засад «Нової української школи».

Актуальність програми «Література рідного краю» полягає в тому, що в сучасних умовах розвитку суспільства важливого значення набуває залучення громадян до найвищих досягнень літератури рідного краю як складника української літератури, зокрема – красного письменства Придесення; виховання патріотизму, становлення громадянина, соціалізація особистості учнів, формування в них національної самосвідомості, культури, світоглядних орієнтирів, навичок практичного використання досвіду, здобутого за допомогою читання, усвідомлення важливості читання як чинника власного становлення й соціалізації, екологічного мислення й поведінки, творчих здібностей, дослідницьких і життєзабезпечувальних навичок, здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів, що є визначальними чинниками для вчителя української мови і літератури.

Завдання вивчення літератури рідного краю (і української літератури в цілому) – сприяти формуванню ціннісного ставлення до явищ навколишньої дійсності.

Програма спрямована на пробудження в учнів та учениць справжніх щирих емоцій у процесі читання. Пропоновані в Програмі тексти репрезентують і класичні зразки, і сучасний літературний процес, здатні викликати неудапані емоції, рефлексії, спонукають до роздумів над сьогоденням.

Програма покликана стати одним із інструментів упровадження засадничих ідей особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів у повсякденну практику.

У контексті сучасних освітніх пріоритетів мета вивчення української літератури (і літератури рідного краю зокрема) – розвиток компетентних учнів-читачів, прилучення їх до високохудожніх надбань класичної та сучасної української літератури; розвиток художнього сприйняття навколишнього світу, осмислення конкретно-історичного та загальнолюдського значення зображеного письменником; розширення культурно-пізнавальних інтересів; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду та естетичних смаків; сприяння всебічному розвитку і творчій самореалізації в сучасному світі; виховання національно свідомих громадян України; формування гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей.

Програма орієнтована на формування наскрізних умінь, якими має оволодіти особистість ХХІ століття:

- читати з розумінням (здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного);
- висловлювати власну думку в усній і письмовій формах;
- критично і системно мислити;
- логічно обґрунтовувати позицію;
- діяти творчо (креативне мислення, продукування нових ідей);
- виявляти ініціативу (активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем);
- конструктивно керувати емоціями;
- оцінювати ризики;
- приймати рішення;
- розв'язувати проблеми (уміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми);
- співпрацювати з іншими.

Основою для створення Програми стало видання «Література рідного краю: Чернігівщина: хрестоматія» / Упоряд., заг. ред. Г.В. Баран. – Новоград-Волинський: «НОВОГрад», 2021. – 1320 с.), у якому вміщено твори письменників, життя і творчість яких пов'язана із Сіверською землею. Зручною є структура хрестоматії:

- біографія письменника з фото;
- біографія англійською мовою;
- твори, запропоновані для вивчення в школі;
- запитання й завдання до теми.

Програма «Література рідного краю» поглиблює компетентнісну спрямованість навчання, що досягається шляхом:

1) розкриття потенціалу предмета для формування ключових компетентностей;

2) зменшення обсягу фактологічного матеріалу на користь практичної діяльності, що забезпечує відносно достатню кількість часу для формування предметних і ключових компетентностей;

3) формулювання очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності термінами, які передбачає компетентнісний підхід до навчання: *учень називає, формулює, записує, наводить приклади, розпізнає, розрізняє, описує, аналізує, порівнює, планує, усвідомлює, критично ставиться, оцінює, обґрунтовує, робить висновки, висловлює судження*;

4) виокремлення в очікуваних результатах навчання тих, що стосуються оволодіння загальнонавчальними вміннями як основою формування суб'єктності учня;

5) укладання переліку умінь, якими повинен оволодіти учень певного класу за рік навчання;

б) уведення наскрізних змістових ліній.

Ураховано пізнавальний, виховний, компетентнісний потенціал предмета, що забезпечує можливість формування в процесі його вивчення всіх ключових компетентностей.

Мета наскрізних ліній – «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів-предметників, класних керівників, зрештою, усього педагогічного колективу на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети, увиразнити ключові компетентності.

Реалізація наскрізних ліній:

НЛ–1. «Екологічна безпека та сталий розвиток».

НЛ–2. «Громадянська відповідальність».

НЛ–3. «Здоров'я і безпека».

НЛ–4. «Підприємливість і фінансова грамотність».

У програмі ці аспекти відображено в переліку очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів із зазначенням тієї чи іншої наскрізної лінії (НЛ–1, НЛ–2, НЛ–3, НЛ–4).

Концептуальна структура програми, її змістове наповнення передбачають: забезпечення можливостей для формування предметної (літературної) і ключових компетентностей, урахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття дитиною творів художньої літератури, особливості сучасного навчального процесу в середній школі, право вибору (для вчителя і учня), специфіку сучасного інформаційно-комунікативного простору, національних процесів державотворення, загальносвітових процесів глобалізації тощо. Художні твори для текстового розгляду

добиралися за принципами: ощадливості, естетичних критеріїв, жанрово-тематичної розмаїтості, урахування вікової психології, осучаснення змістового матеріалу.

Орієнтовну кількість годин для вивчення літератури рідного краю вчитель упродовж року має розподіляти самостійно. Це сприятиме додатковому індивідуальному вибору вчителем текстів для розгляду.

Отже, уроки вивчення літератури рідного краю передбачають формування цілісного уявлення про неї як про важливий складник національної культури, вагомий чинник підвищення загального рівня освіченості юних читачів, розвиток їх творчого потенціалу.

Вивчення української літератури (і літератури рідного краю зокрема) відбувається із залученням широкого **мистецького контексту (МК)**, а також **міжпредметних зв'язків** — **МЗ** (*українська мова, історія, зарубіжна література, іноземні мови, образотворче мистецтво, музика, природознавство, географія, естетика, етика тощо*).

Задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації компетентнісного підходу запропоновано рекомендаційну рубрику: «**Мистецький контекст**» (МК), у якій подано зразки різних видів мистецтв, з якими вчитель, на власний розсуд, **може ознайомити** учнів під час вивчення літературного твору.

Підкреслимо демократичне спрямування всіх компонентів програми. Запропонована кількість часу на вивчення кожної теми є **орієнтовною**, вчитель **може її змінювати**.

Ознайомлення з літературою рідного краю відбувається впродовж року.

У рубриці «**Зміст навчального матеріалу**» запропоновано коротку характеристику творчості письменників, анотації до творів, що враховують сучасні літературознавчі оцінки (у доступних для школярів межах); зазначено необхідні під час розгляду та аналізу художніх творів теоретичні поняття (ТЛ). Водночас ураховано навчально-методичні особливості шкільного літературознавства, виховну, естетичну мету вивчення художнього твору.

Рубрика «**Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності**» містить перелік умінь, навичок, ціннісних ставлень, які передбачено сформувати в результаті вивчення теми, і коло необхідних для цього знань.

Стосовно емоційно-ціннісної сфери – це визначення морально-етичних цінностей, які можуть формуватися в учня в процесі вивчення художнього твору. Звісно, це гіпотетичний результат, адже вплив мистецтва на людину індивідуальний, а тому часто непередбачуваний. Однак такий прогноз значною мірою увиразнює навчання на уроках літератури, надає йому цілісності, робить потужним націє- та людинотворчим чинником.

Демократична орієнтація програми спрямована на постійну творчу співпрацю, діалог учителя, учня з художнім твором, дає широкий простір для самостійного

сприйняття й осмислення літератури як явища мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ. 5 КЛАС		
Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
4 год. (упродовж року): 3 год. на вивчення, 1 год. - підсумкова робота (написання відгуку, рецензії, есе, твору-роздуму тощо за твором (творами) письменників -земляків)	<p><u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя.</p> <p>НЛ-2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> <i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i></p>	<p>Ознайомлення з творами письменників Чернігівщини: Г. Ковалю, А. Дрофаню, Д. Куровського, В. Кави, Н. Петренка, І. Просяника, П. Куценка, В. Сенцовського, М. Будлянського.</p>
1 год.	<p><u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає про творчість Григорія Ковалю, його твори; розуміє їхній зміст; виразно читає і висловлює власну думку про них.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> усвідомлює роль прийомів оживлення образів природи як інструменту розкриття краси й неповторності; значення читання для власного зростання впродовж життя.</p> <p>НЛ-2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> <i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до природи як джерела</i></p>	<p>Григорій Коваль (1921 — 1997). Пантеїстичне замилювання природою, невіддільність людини від її гармонії і краси у поезіях для дітей «Як комар збирав нектар» (1973), «Росинка» (1981), «Щедрий їжачок» (1989). Картина літнього ранку у вірші «Ранок». Прийоми оживлення образів природи як інструмент розкриття її краси й неповторності.</p> <p>ТЛ: уособлення.</p>

	<p>гармонії і краси. Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</p>	
	<p><u>Предметні компетентності</u> Учень / учениця: знає про творчість Анатолія Дрофаня, його твори, розуміє їхній зміст; знає особливості жанру повісті; висловлює власну думку про літературний твір.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> Учень / учениця: усвідомлює роль символів у літературному творі; значення читання для власного зростання впродовж життя.</p> <p>НЛ-2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як співців рідної землі.</p>	<p>Анатолій Дрофань (1919 — 1988). Уривок із повісті для дітей «Загадка старої дзвіниці» (1971) «Іржава підкова». Операція «Голуб» двох хлопчаків, які замислили утаємничити свій задум потрапити на стару монастирську дзвіницю. Образ іржавої підкови як символ здійснення дитячих мрій.</p> <p>ТЛ: повість.</p>
	<p><u>Предметні компетентності</u> Учень / учениця: знає про творчість Дмитра Куровського, його поезії; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> Учень / учениця: аналізує отриману інформацію, узагальнює, систематизує її; визначає причиново-наслідкові зв'язки між явищами; усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя.</p> <p>НЛ-2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u></p>	<p>Дмитро Куровський (1922 — 1988). Фольклорні мотиви поезій «Сонце вечора прохає», «Ой на печі сіянка». Персоніфікація образу яблуні в поезії «Яблуня», який є втіленням доброти, любові, сімейних традицій.</p> <p>ТЛ: фольклорні мотиви; персоніфікація.</p>

	<i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i>	
1 год.		Віктор Кава (1937 — 2004) – український письменник. Коротко про життя і край, де він народився. Тема духовного становлення підлітків ув оповіданні «Пиріжок з калиною». Образи дітей – Митька, Федорка, Ніни як утілення людських чеснот – доброти, щирості почуттів, вдячності, подолання страхів, усвідомлення провини, радість прощення.
		Надія Петренко (нар. 1937 р.). «Казка з лелечого гнізда». Образ Буслика. Важливість набуття самостійного життєвого досвіду як провідна ідея твору. Роль наставників (батьків і знайомих дорослих) у засвоєнні абетки життя.
		Іван Просяник (нар. 1947 р.). Казка «Князь мух, повелитель блох». Відображення подорожі хлопчини-сироти у пошуках ремесла, мудрості життя. Ідея розуміння справжніх цінностей, закладена в словах зустрічного дідка: <i>«Хліб – золото, а золото — смерть».</i>
1 год.		Петро Куценко (нар. 1948 р.). Засоби зображення пори року у віршах «Весняний оркестр», «Літня ніч», «Осінь», «Взимку». Замилування картинами природи, відображення краси навколишнього світу, утвердження радості буття.
		Володимир Сенцовський (Ященко) (нар. 1952 р.). Оповідання «Іде Андрійко вулицею». Втілення в образі Андрійка таких рис, як скромність, доброзичливість, співчутливість, прагнення прийти на допомогу тому, хто її потребує.
		Микола Будлянський (нар. 1953р.). Ліризм новели «Серпнем літо кінчається». Поетична картина українського повоєнного села, автобіографічність образу тринадцятирічного хлопця Миколи, його мрії, перша закоханість.
1 год.	Написання твору-роздуму за змістом обраного твору.	Підсумкова творча робота.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ. 6 КЛАС		
Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
4 год. (упродовж року): 3 год. на вивчення, 1 год. - підсумкова робота (написання відгуку, рецензії, есе, твору-роздуму тощо за твором (творами) письменників -земляків	<p><u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя.</p> <p>НЛ-2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> <i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i></p>	<p>Ознайомлення з творами письменників Чернігівщини: В. Самійленка, С. Богдана, М. Ткача, В. Чухліба, В. Струтинського, Л. Пономаренко, Т. Лепської, Н. Терещенко, Л. Борисенко.</p>
1 год.		<p>Володимир Самійленко (1864 — 1925) – український поет-лірик, сатирик, драматург, перекладач. Коротко про письменника і край, де він народився. Ліризм поезії «Вечірня пісня». Яскравість картин природи та емоційність ліричного героя. Музичність рядків завдяки використанню пестливих слів, асонансів, алітерації, віршованого розміру (двостопного амфібрахію), наявність у всіх строфах рефрену. Нове життя «Вечірньої пісні» в музиці (композитор К. Стеценко), яка стала улюбленим народним романсом.</p> <p>Сергій Богдан (1933-2016) – український лікар, поет, прозаїк, громадський діяч, заслужений лікар України. Коротко про письменника і край, де він народився. Оповідання «Ой летіли дикі гуси». Тема добра й милосердя, утіленням яких є сім'я Жовторіпенків на прізвисько Тонкосльози. Проблема збереження довкілля у творі. Засудження автором проявів жорстокості до диких тварин, уособленої в образі Семена Аркадійовича.</p>

		<p>Михась Ткач (нар. 1937 р.), український письменник, засновник журналу «Літературний Чернігів». Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Оповідання «Літнього вечора». Образи дітей повоєнного села – Максима, Степана, Сергія, Марійки. Життєві уроки Степана-халамидника (епізод біля сільського клубу).</p>
1 год.		<p>Василь Чухліб (1941 — 1997) – український письменник, журналіст, громадський діяч, літературознавець, член Спілки письменників і Спілки журналістів СРСР та України. Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Оповідання «Яблука з криниці». Тема любові до рідного краю. Образи дітей: гостя Павлика («не хвалька... і не задаваки»), Степанка й Миколки. Захопливі картини Крайній Півночі в оповідях Павлика та пейзажі літнього українського села. Зворушливий образ сільської криниці із солодкою водою – символу милої серцю України.</p>
		<p>Василь Струтинський (1946 – 2004) – український письменник, журналіст. Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Оповідання «Сідайте, будь ласка». Тема міжлюдських стосунків. Вдячність як характерна ознака вихованої людини. Образ Сергійка як втілення щирості, доброзичливості, співчутливості.</p>
		<p>Любов Пономаренко (нар. 1955 р.) Новела «Ковзанка для ластівки». Коротко про письменницю і край, де вона народилась.</p> <p>Символічний зміст назви твору. Тема першого кохання. Образи хлопчика Піддубеня і дівчини Ростислави. Трагічний фінал твору внаслідок трагічного сплетіння подій. Проблема споживацького ставлення до життя.</p>
1 год.		<p>Тетяна Лепська (нар. 1957 р.) – педагог, авторка збірок прози «Лелечий клекіт» та «Пригорща».</p> <p>Коротко про письменницю і край, де вона народилась.</p> <p>Оповідання «Рижуха». Тема душевної краси людини. Сердечна доброта, любов до краси навколишнього світу рудоволосої колгоспниці Ліди («Хлопчуряки»).</p>

		Проблема людських стосунків. Роль епізода «На ярмарку» в історії дівчини, у розумінні змісту поняття «людське щастя». Образ Лелеки як художній прийом розкриття багатства душі Ліди-рижухи.
		Ніна Терещенко (нар. 1959 р.) – педагог, поетка. Коротко про письменницю і край, де вона народилася. Вірш «Теплі спогади». Роль персоніфікації у розкритті образу літнього дощичку. Художні засоби розкриття настрою ліричної героїні.
		Любов Борисенко (нар. 1960 р.) – авторка поетично-прозових збірок «Пори душі» та «Ранкова кава в альтанці». Коротко про письменницю і край, де вона народилася. Оповідання «Миколка». Тема дорослішання дитини. Образ хлопчика Миколки, його любов до тварин, працелюбність (робота водовозом в колгоспній бригаді в літню пору на косовиці), відповідальність, прагнення бути корисним батькам і односельцям.
1 год.	Написання відгуку на один із прочитаних творів.	Підсумкова творча робота.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ. 7 КЛАС

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
4 год. (упродовж року): 3 год. на вивчення, 1 год. - підсумкова робота (написання відгуку, рецензії, есе, твору-роздуму тощо за твором (творами) письменників-земляків	<u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них. <u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя. НЛ–2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> <i>Усвідомлення важливості</i>	Ознайомлення з творами письменників Чернігівщини: В. Забіли, О. Кониського, К. Журби, В. Москальця, Д. Іванова, Є. Гуцала, А. Мойсієнка, В. Косяненка, Л. Карпенко.

	<i>шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i>	
1 год.		Віктор Забіла (1808 — 1869) — український поет-романтик. Коротко про письменника і край, де він народився. Оглядове ознайомлення з поезіями «Гуде вітер вельми в полі» та «Не щечечи, соловейку», покладеними на музику Михайлом Глинкою. Вірші «Не плач, дівчино», «Голуб», «Човник» у музичній версії самого В. Забіли. «Гуде вітер вельми в полі». Тема нещасної долі та нерозділеного кохання. Народність та глибокий ліризм поезії. Роль образу вітру у розкритті настрою ліричного героя.
		Олександр Кониський (1836 – 1900) — український перекладач, письменник, видавець, лексикограф, педагог, громадський діяч. Коротко про письменника і край, де він народився. «Молитва за Україну». Утілення любові до рідної землі й мрій поета про вільну Україну, віри в її краще майбуття. Урочистий пафос поезії, риторичні прийоми як художній засіб розкриття теми.
		Кузьма Журба (1922 – 1982) — український поет, журналіст, член Спілки письменників України (1963). Коротко про письменника і край, де він народився. «Якби не дивний цей Чернігів». Тема любові до рідного краю, його історії, культури, видатних діячів. Оспівування природної краси, почуття гордості за людей, які прославили Чернігівщину. Сповідальність рядків, що завершують назву твору. Характерні ознаки приналежності поезії до жанру громадянської лірики.
1 год.		Вілій Москалець (1927 — 2001) — український письменник. Член Спілки письменників України (згодом Національної) від 1963 року. Коротко про письменника і край, де він народився. Тематика творчості В. Москальця: героїзм партизанів у роки Другої світової війни, життя українського села 1950—1980-х років. Оповідання «Білий Джек». Тема вірності. Роль образу Джека, мисливського пса, у

		розкритті характерів Івана Голоти та Сашка Телятника.
		Дмитро Іванов (нар.1946) – український письменник, журналіст, громадський діяч. Лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури. Коротко про письменника і край, де він народився. Оповідь про життя повоєнного села у новелі «Гріх» . Психологізм новели. Роль образу хлопчика в розкритті мотиву голоду. Характеристика «малого грішника» – любов, співчутливість, турбота про родину, душевна щедрість і щирість і – обумовлена обставинами «гріховність» заради порятунку ближнього.
		Євген Гуцало (1937 — 1995) — український письменник, журналіст і кіносценарист. Коротко про письменника і край, де він народився. Оповідання « Сім'я дикої качки ». Тема дитинства. Образи дітей – Юрка і Тосі крізь призму їхнього ставлення до сім'ї дикої качки. Душевна щедрість Тосі та егоїзм Юрка.
1 год.		Анатолій Мойсієнко (нар. 1948 р.) — український поет, мовознавець і перекладач. Доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Коротко про письменника і край, де він народився. Тема осені у вірші « Жовтень жовті жолуді... ». Роль алітерації у наданні звукової виразності вірша. Жанрова характеристика поезії як зразка пейзажної лірики.
		Василь Косяненко (1926 — 2017) – автор прозових творів і поезій із Сосниччини, журналіст. Коротко про письменника і край, де він народився. Повість « Спалах над Убіддю ». <i>Розділ. Щоденник Ванька Поліщука</i> (1941-й — рік великих тривоги. 22 червня. 14 липня). Тема спогадів про війну. Початок війни у сприйнятті родини Ванька Поліщука. Використання жанру щоденника як засобу хронологічного відтворення історичних подій, розкриття душевних переживань захисників України.

		<p>Любов Карпенко (нар. 1949 р.) — українська поетеса, прозаїк, член Національної спілки письменників України. Коротко про письменницю і край, де вона народилася. Поезія «Краю мій». Тема любові до рідного краю – України, оспівування природної краси і багатства рідної землі. Роль зображувально-виражальних засобів у розкритті душевного стану ліричної героїні.</p>
1 год.	Написання твору-роздуму за обраним твором.	Підсумкова творча робота.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ. 8 КЛАС

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>4 год. (упродовж року): 3 год. на вивчення, 1 год. - підсумкова робота (написання відгуку, рецензії, есе, твору-роздуму тощо за твором (творами) письменників-земляків</p>	<p><u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них.</p> <p><u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя.</p> <p>НЛ–2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> <i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i></p>	<p>Ознайомлення з творами письменників Чернігівщини: Ганни Барвінок, Ладі Могилянської, М. Шуста, О. Довгого, С. Маринчика, Л. Горлача, М. Турківського, П. Пулінця, В. Леуса.</p>
1 год.		<p>Ганна Барвінок (Олександра Білозерська-Куліш) (1828—1911) — українська письменниця. Дружина Пантелеймона Куліша. Коротко про письменницю і край, де вона народилася. Оповідання «Восени літо». Прихований зміст закладеної в назві твору метафори. Авторська характеристика українця (справжнього господаря своєї землі,</p>

		працелюба, відданого сім'янина, скромного й порядного, доброзичливого, співчутливого...), узагальненим образом якого є сільський багатир Іван Кавун та його багатодітна родина, удовиця Ольга, яка замінила Іванові померлу дружину.
		Ладя Могилянська (1899 — 1937) (справжнє ім'я Лідія Михайлівна Могилянська) — українська поетеса. Коротко про письменницю і край, де вона народилася. Вірш «Яблуні білі в цвіту». Філософічність образу весни. Роль зображувально-виражальних засобів у розкритті емоційного стану ліричної героїні.
		Микола Шуст (1916 — 2007) — український письменник. Короткий життєпис (участь у русі опору під час Другої світової війни – ніжинському підпіллі, очолюваному Яковом Батюком). Уривок із твору «Він любив життя». Тема боротьби українських підпільників проти німецько-фашистських окупантів. Образ Якова Батюка: любов до рідної землі, мужність і героїзм славного сина України. Історична основа твору.
1 год.		Олексій Довгий (1929 — 2017) — український письменник, перекладач, літературний критик, пісняр, автор понад сорока поетичних збірок. Коротко про письменника і край, де він народився. Улюблені поетичні форми О. Довгого — вірш-мініатюра, лірична медитація. Пісенність творчості. Вірш «Родовід». Образ пращура, що «... починавсь увесь із рала, З простої мудрості зерна...». Роль художніх засобів у розкритті теми родоводу українців.
		Станіслав Маринчик (нар. 1937 р.) — поет, прозаїк, публіцист, кінодраматург, краєзнавець. Член НСПУ від 1996 року. Коротко про письменника і край, де він народився. Пісенність рядків вірша «Вечірня пісня». Тема любові до рідної землі. Оспівування краси навколишнього світу («...гімн життя...»). Роль рефренів у розкритті теми поезії.
		Леонід Горlach (Коваленко) (нар. 1941 р.) — український поет, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

		<p>2013 року за збірку поезій «Знак розбитого ярма».</p> <p>Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Вірш «Шевченкова Катерина». Образ Катерини з однойменної поеми Тараса Шевченка в рецепції автора. Туга за Кобзарем як провідний мотив поезії. Специфіка поетики твору.</p>
1 год.		<p>Микола Турківський (1937 — 2017) – український письменник. Член НСПУ від 1976 року.</p> <p>Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Вірш «У Новгороді-Сіверському».</p> <p>Тема любові до рідного краю, його прадавньої історії, чарівної природи. Роль художніх засобів у розкритті ідейно-тематичного змісту вірша.</p>
		<p>Петро Пулінець (1941 — 2001) – журналіст, автор поетичних збірок «Хата», «Лист від батька», «Брате мій, журавлику...», «Спалахи сполоху». Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Вірш «От і знову мороз над краями...». Філософські роздуми ліричного героя про сутність життя на тлі зимового пейзажу... Роль художніх засобів у розкритті ідейно-тематичного змісту поезії.</p>
		<p>Віталій Леус (1946 — 2017) – журналіст, автор 25 книг (оповідань та повістей).</p> <p>Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Оповідання «З бойового завдання не повернувся». Тема боротьби за визволення української землі від німецько-фашистських загарбників. Образ Федора Буленка, штурмана морської авіації. Нескореність духу, мужність і витривалість, проявлені у фашистському полоні. Документальна основа твору. Смісл назви твору.</p>
1 год.	Написання твору-роздуму за обраним твором.	Підсумкова творча робота.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ. 9 КЛАС

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
4 год. (упродовж року):	Предметні компетентності <i>Учень / учениця:</i> знає про письменників-	Ознайомлення з творами письменників Чернігівщини: «Чернігівські Атени» (Лазар Баранович,

<p>3 год. на вивчення, 1 год. - підсумкова робота (написання відгуку, рецензії, есе, твору-роздуму тощо за твором (творами) письменників-земляків</p>	<p>земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них.</p> <p>Ключові компетентності Учень / учениця: усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя.</p> <p>НЛ–2 Емоційно-ціннісне ставлення <i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i></p>	<p>Іван Величковський), І. Качуровського, О. Дека, О. Десняка, В. Дрозда, І. Шевченка, С. Реп'яха, О. Ющенко, І. Корбача.</p>
<p>1 год.</p>		<p>Зміст поняття «Чернігівські Атени». Лазар (у миру Лука) Баранович (1620 — 1693) – український церковний, політичний діяч другої половини 17 століття, Архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський, видатний український письменник. Іван Величковський (близько 1630(1651) — 1701 (1726)) — український письменник, перекладач, теоретик літератури. Поезії Лазаря Барановича «У світі так ведеться, що лихо сміється», «У миру нема миру», «Про мир». Заклик до мирного співіснування людей. Роль риторичних прийомів у розкритті «вічної» теми миру, релігійна лексика як ознака жанру молитви.</p> <p>Ігор Качуровський (1918 — 2013) — український поет, перекладач, прозаїк, літературознавець, педагог, радіожурналіст. Коротко про письменника і край, де він народився. Вірш «Поет». Тема поета і поезії. Роль сонетної форми у розкритті ідеї утвердження духовної місії поета («...тільки вірш і ліри чистий тон»).</p> <p>Олександр Деко (1926 — 2016) (Рабинович) — український прозаїк, перекладач, літературознавець, публіцист, журналіст, видавець, громадський діяч. Коротко про письменника і край, де він народився. Уривок із повісті «Солов'ї співають на світанні». Художня інтерпретація історії</p>

		кохання Віктора Забіли ((1808 — 1869; український поет-романтик) до Любові Білозерської. Роль ліричних вставок (поезій « Не щечечи, соловейку... » та ін. у розкритті теми нещасливого кохання).
1 год.		Олекса Десняк (1909 — 1942) (справжнє ім'я Руденко Олексій Гнатович) — український письменник. Редактор журналу «Жовтень» (1939–1941). Коротко про письменника і край, де він народився. Оповідання « Поет і актриса ». Історія закоханості Тараса Шевченка в актрису Катерину Піунову під час його перебування в Нижньому Новгороді після десятирічного заслання. Реальна основа твору. Образ Тараса Григоровича. Щирість почуттів, романтичність природи поета. Неоднозначність назви оповідання.
		Володимир Дрозд (1939 — 2003) — український письменник. Перший головний редактор журналу «Київ» (1983—1985). Лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка (1992). Короткі відомості про життя і творчість. Оповідання « Дощі у травні ». Роль прийому ретроспекції у розкритті теми духовного зубожіння людини. Образ Андрія Приймака. Місце учительки Тамари Миколаївни та Льоньки Утікайла в його спогадах про минуле. Зміст назви твору.
		Іван Шевченко (1926 — 2008) — український письменник, автор поетичних і прозових творів для дорослих і дітей. Коротко про письменника і край, де він народився. Повість «Мавка» . Зміст назви (зв'язок із драмою-феєрією Лесі Українки «Мавка»). Тема першого кохання на тлі подій Другої світової війни. Образи Павла і Гані. Краса почуттів юнака. Міжлітературні паралелі: подібність використання композиційного прийому у творі Шолома Алейхема «Пісня над піснями».
1 год.		Станіслав Реп'ях (1938 — 2012) — український поет, прозаїк, перекладач. Коротко про письменника і край, де він народився. Поезія « Цілував черешню... ». Жанрова характеристика. Роль зображувально-виражальних засобів у розкритті теми кохання. Пісенність ліричних творів С.Реп'яха.

		<p>Олекса Ющенко (1917 — 2008) — український письменник і журналіст. Член Національної спілки письменників України від 1944 року. Коротко про письменника і край, де він народився. Громадянська лірика («Запорозький марш», «Козацька пісня»). Ознаки пісенного жанру. Тема пам'яті про звияги запорозьких козаків, що надихає нащадків). Зразок інтимної лірики – вірш «Тебе я кликав». Туга ліричного героя за омріяною коханою. Проникливість поетичних рядків, щирість і ніжність почуттів, віра в щасливе майбутнє.</p>
		<p>Іван Корбач (1926 — 2014) – український журналіст, письменник, член Національної спілки журналістів України та Національної спілки письменників України. Коротко про письменника і край, де він народився. Розділ «Бій під Березною» із роману «Останній похід короля». Історична основа твору (події часів Гетьманщини – XVII ст.). Образи полковника Скидана, Карпа Скидана та Михайла Ємця – захисників рідної землі від польської навали. Мужність і героїзм козаків, взаємопідтримка, винахідливість, обізнаність у бойовій справі як запорука перемоги.</p>
1 год.	Написання рецензії за обраним твором	Підсумкова творча робота.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ. 10 КЛАС

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
<p>4 год. (упродовж року): 3 год. на вивчення, 1 год. - підсумкова робота (написання відгуку, рецензії, есе, твору-роздуму тощо за твором (творами) письменників-</p>	<p>Предметні компетентності <i>Учень / учениця:</i> знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них.</p> <p>Ключові компетентності <i>Учень / учениця:</i> усвідомлює роль читання для власного</p>	<p>Ознайомлення з творами письменників Чернігівщини: І. Кочерги, І. Кочура, Ю. Мушкетика, П. Дідовича, В. Буденного, Г. Демиденка, Н. Галковської, О. Астаф'єва, О. Мамчич.</p>

земляків	зростання впродовж життя. НЛ–2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> <i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i>	
1 год.		<p>Іван Кочерга (1881 — 1952) – український драматург. Автор п'єс «Фея гірконого мигдалю», «Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий» та інш. Життя і творчість. Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>«Фея гірконого мигдалю» (1925). Історичне тло: Ніжин 1809 року. Ознаки побутової драми у творі. Громадянські мотиви. Образи Лесі («зіроньки рідного краю») і графа Бжостовського. Пробудження в душі графа любові до рідної землі та співчуття до долі краян під впливом кохання до простої дівчини. Смісл назви твору.</p> <p>Григорій Кочур ((1908 — 1994) — перекладач, поет, літературознавець, громадський діяч. Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Поезія «Я тих повинен стати голосом». Ознаки медитації. Тема поета і поезії. Автобіографічність твору. Філософські роздуми як основа громадянської позиції ліричного героя, розкриття ролі митця в пробудженні національної свідомості народу. Специфіка зображувально-виражальних засобів як ознака поетики автора.</p> <p>Юрій (Георгій) Мушкетик (1929 — 2019) — український письменник, Герой України. Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Оповідання «Суд». Життєва драма сільської родини довоєнних і повоєнних часів. Образ Ганни Розсохи. Трагізм буття – голод, загибель чоловіка і двох синів на війні, звинувачення сина Грицька в шпигунстві, несправедливий суд, смерть від хвороб внаслідок тяжкої праці в колгоспі. Образ голови колгоспу – Устима Рукавиці – як втілення часів тотальних підозр, переслідувань й покарань невинних.</p>
1 год.		Петро Дідович (1935 — 2010) — український письменник, журналіст. Коротко про письменника і край, де він народився.

		Оповідання «Світ клином». Образи Івана (Горбуна) Василя Хамзатого і Німака. Психологічна драма скаліченої від природи людини. Проблема інклюзії. Роль Любки в трагічній розв'язці історії закоханих в неї чоловіків.
		Василь Буденний (нар. 1947 р.) , український письменник, літературознавець, педагог. Коротко про письменника і край, де він народився. Поезія «Весняне». Ознаки пейзажної лірики. Картини природи як інструмент розкриття душевного стану ліричного героя. Роль тропів у розкритті краси землі в будь-яку пору року.
		Ганна Демиденко (нар. 1951 р.) – Авторка поетичних збірок, педагог. Коротко про письменницю і край, де вона народилася. <i>Вірш «Край Сіверський». Тема любові до рідного краю. Оспівування краси Чернігівської землі, гордість за її давню й славу історію. Роль зображувально-виражальних засобів у розкритті теми поезії.</i>
1 год.		Надія Галковська (нар. 1951 р.) – авторка поетичних збірок, пісні «Козачка» (муз. М. Збарацького), педагогиня, громадська діячка. Коротко про письменницю і край, де вона народилася. Сонетна форма поезії «Ода рідному краю». Роль тропів у розкритті теми любові до рідного краю. Гармонійне поєднання пафосу як жанрової ознаки твору з вірою ліричної героїні в світле майбутнє Чернігівщини.
		Олександр Астаф'єв (1952 — 2020) – Автор поетичних і прозових творів, перекладач. Доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури, теорії літератури і літературної творчості Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Член Національної спілки письменників України (1992). Коротко про письменника і край, де він народився. Вірш «Пора осіння». Глибокий ліризм у змалюванні краси навколишнього світу восени. Роль тропів у розкритті теми природи, піднесеного настрою ліричного героя.
		Олена Мамчич (нар. 1953 р.) – авторка поетичних збірок, завідувач кафедри мов і методики їх викладання Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка кандидат педагогічних наук, доцент. Коротко про письменницю і край, де вона народилася. Вірш «Село вмирає...». Біль ліричної героїні за

		долю покинутих сіл як прадавніх витоків українства. Роль тропів у розкритті теми села.
1 год.	Написання есе за обраним твором	Підсумкова творча робота.

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ. 11 КЛАС

Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів	Зміст навчального матеріалу
4 год. (упродовж року): 3 год. на вивчення, 1 год. - підсумкова робота (написання відгуку, рецензії, есе, твору-роздуму тощо за твором (творами) письменників-земляків	<u>Предметні компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> знає про письменників-земляків, їхні твори; розуміє зміст цих творів; виразно читає і висловлює власну думку про них. <u>Ключові компетентності</u> <i>Учень / учениця:</i> усвідомлює роль читання для власного зростання впродовж життя. НЛ-2 <u>Емоційно-ціннісне ставлення</u> <i>Усвідомлення важливості шанобливого ставлення до митців свого краю як до особливо обдарованих людей, співців рідної землі.</i>	Ознайомлення з творами письменників Чернігівщини: Г. Чупринки, С. Коновала, М. Адаменка, П. Карпенка-Криниці, К. Москалеця, В. Михайленка, А. Крупка, В. Мастерової, Г. Арсенич-Баран.
1 год.		Грицько (Григорій) Чупринка (1879 — 1921) — український поет, культурний, військовий і політичний діяч, учасник боротьби за народовладдя на теренах Української Республіки і боротьби за її самостійність. Коротко про письменника і край, де він народився. Вірш «Вітер». Алегоричний зміст твору, образ-символ вітру як провісника буремних визвольних змагань українських повстанців. Жага ліричного героя до боротьби «проти шалу, проти сили» поневолювачів України. Специфіка ритмомелодики вірша, роль авторського експериментування з ритмом у розкритті ідейно-тематичного змісту поезії.

		<p>Микола Адаменко (нар. 1931 р.) – автор поетичних і прозових творів. Педагог. Член НСПУ від 1988 року.</p> <p>Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Оповідання «Плата за життя». Біографічна основа твору. Тема морального вибору людини в часи сталінських репресій. Образ Мирона. Мужність, порядність несправедливо звинуваченого й ув'язненого хлопця, вірність моральним принципам, життєлюбство.</p>
1 год.		<p>Петро Карпенко-Криниця (справжнє ім'я Петро Горбань) (1917 — 2003) — український поет, журналіст. Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Вірш «Весняні мотиви». Образ усеперемагаючої весни (пори пробудження й розквіту природи) як символ віри ліричного героя в подолання життєвих перешкод і здійснення романтичних мрій. Роль художніх засобів у розкритті оптимістичного налаштування на боротьбу і перемогу.</p>
		<p>Кость (Костянтин) Москалець (нар. 1963 р.) – український поет і прозаїк, перекладач, композитор. Член Національної спілки письменників України (1992). Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2015). Коротко про письменника і край, де він народився.</p> <p>Поезія «Вона», друге життя в пісні (композитор Костянтин Москалець, виконавці – гурт «Плач Єремії»). Жанрові ознаки інтимної лірики, специфіка форми, ритмомелодики вірша. Роль тропів у розкритті теми кохання.</p>
		<p>Валентина Михайленко (нар. 1953 р.) – авторка 23 поетичних збірок, бібліотекарка, громадська діячка. Член Національної спілки письменників України від 2014 року, член Національної спілки журналістів України від 2001 року та Національної спілки краєзнавців України. Коротко про письменницю і край, де вона народилася.</p> <p>Цикл новел «Прокушене серце» про сучасну війну на Донбасі. Драматизм і трагізм подій, долі біженців, героїзм українських захисників. Метафоричність загальної назви. Обумовленість вибору жанру. Авторське ставлення до зображуваного.</p>
1 год.		<p>Анатолій Крупко (1945 — 2003) – автор поетичних збірок, журналіст. Член Національної спілки письменників України від 1997 року. Коротко про письменника і край, де він</p>

		<p>народився.</p> <p>Поезія «У дзвони слова б'ю». Громадянські мотиви у творі. Уболівання ліричного за долю України, за її майбутнє. Роль зображувально-виражальних засобів у розкритті змінюваності емоційних станів – від тривоги, розгубленості, невизначеності до переконання в праведності своєї позиції, бажання пробудити народ до активних дій задля порятунку державності, незалежності, моральності суспільства. Віра автора в місію поета-громадянина.</p>
		<p>Валентина Мастєрова (нар. 1957 р.) – авторка поетичних і прозових творів, журналіст. Член Національної спілки письменників України від 1994 року. Коротко про письменницю і край, де вона народилася.</p> <p>Оповідання «Гітлер». Тема сирітства та незахищеності людини в сучасному світі. Історія Євгена Дяченка, скаліченого духовно через родинну трагедію. Ворожість і збайдужілість односельців, пройнятих духом споживацтва. Крах мрій хлопця про щасливе життя з поверненням із Німеччини старшого брата. Промовистий зміст назви твору.</p>
		<p>Ганна Арсенич-Баран (1970 – 2021) – українська письменниця, авторка поетичних і прозових творів, науковець, кандидат філологічних наук, громадська діячка. Член НСПУ від 1998 року. Коротко про письменницю і край, де вона народилася.</p> <p>Новела «Ти — людина?». Тема людини і природи. Образ Валентина – самовпевненого й цинічного «хазяїна життя». Майстерність опису картин природи, що посприяли раптовому прозрінню мисливця, здатного до цього на вбивство звіра заради розваги. Жанрова характеристика твору.</p>
		<p>Сергій Коноваленко (нар. 1975 р.) – автор поетичних збірок філософського спрямування. Короткі відомості про життя і творчість.</p> <p>Вірш «Сьогодні золото обмінюють на хліб...». Тема драматизму буття людини в сучасному світі. Ознаки жанру верлібру в поезії, роль жанрової форми у розкритті ідейно-тематичного змісту твору.</p>
1 год.	Написання есе за обраним твором	Підсумкова творча робота.